

Exponential Experience

בהר תשע"ח

Artszool

2

LEVITICUS

PARASHAS BEHAR

25 / 32-40

32 As for the cities of the Levites, the homes in the cities of their ancestral heritage, the Levites shall have an eternal right of redemption. 33 And what one will buy from the Levites — a home that has been sold or the city of its ancestral heritage — shall go out in the Jubilee year; for the homes of the Levite cities, that is their ancestral heritage among the Children of Israel! 34 But the fields of the open land of their cities may not be sold; for it is an eternal heritage for them.

35 If your brother becomes impoverished and his means falter in your proximity, you shall strengthen him — proselyte or resident — so that he can live with you. 36 Do not take from him interest and increase; and you shall fear your God — and let your brother live with you. 37 Do not give him your money for interest, and do not give your food for increase. 38 I am HASHEM, your God, Who took you out of the land of Egypt, to give you the land of Canaan, to be God unto you.

תוכו רצוף אהבה

3

“וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו” (כה. לה). ויש לדקדק על הלשון “והחזקת בו” ולא “והחזקת אותו” הרי ע”י נתינת הצדקה הנותן מחזיק את העניי? כמו כן יש להבין מהו מטה ידו “עמך”, וכי הנותן גם מטה ידו?

המדרש (ויקרא רבה לד) אומר על פס' זה הדא הוא דכתיב: “גומל נפשו איש חסד”. ויש להבין הקשר בין הדברים?

4 Mindset - R. Aryeh Carmel

In other societies charity has a bad name. It is connected with a cold, condescending attitude. Not so in Torah society. The Torah commands us to give whatever we give with a friendly mien, with a good and cheerful heart, with feeling and with kindly, consoling words. If we give in a surly manner, our face is taking back what our hand has given. In a classic epigram the Rabbis said: “Better to give a smile without milk than to give milk without a smile.”

If you cannot accede to the request of the needy, do not turn him away angrily. At least give him encouragement, show him your goodwill and that it grieves you not to be able to help him. Never turn a destitute person away empty-handed, even if it is only a slice of bread that you can give him.

◇ It is good to give alms before or during the Daily Prayers. (See chapter 65.) This is to emphasize that one cannot face God without first caring for one's brother.

◇ It is customary to vow to give tzedaka on being called up to the Reading of the Torah (see chapter 65(9)). This honors the Torah. (But see chapter 21.)

◇ It is an accepted custom to give tzedaka in memory of departed parents. If their memory spurs us on to good works we are enabling them to continue their good influence even after their passing, and this benefits them in the spiritual world.

35-38. Preventing poverty. Rambam rules that the highest form of charity is to step in with help to prevent a person from becoming poor. This includes offering him a loan or employment, investing in his business, or any other form of assistance that will avoid poverty. The basis for this principle is the commandment in our passage: *you shall strengthen him* (Hil. Matanos Ani'um 10:7).

35. וכי ימוך אחיך — *If your brother becomes impoverished.* Your fellow Jew has begun to lose his money, but has not yet become poor. It is your responsibility to slow his decline and help him regain his prosperity. The verse refers to him as אחיך, *your brother*, a more intimate term than עמיתך, *your fellow* (literally, *one of your people*).

The teaching cited by Rashi is basic in the life of both the individual and the nation. It is much harder for someone to emerge from bankruptcy than for him to be helped before his business fails. Nevertheless, as the later passages show, no matter how low a person falls, his fellow Jews have the responsibility to help him. So, too, in the history of the nation. Though Israel has suffered countless reversals in its history, none of them is cause for despair. When the national destiny slides downward in one part of the world, Jews in more secure places must step forward to help. And when all seems to be lost, it never is. Just as God built worlds and destroyed them, and built anew (*Bereishis Rabbah* 3:9), so the Jewish nation has suffered appalling defeats, but always starts again and perseveres (*R' Yosef Dov Soloveitchik*).

• עמך... עמך — *In your proximity* [lit., *with you*]... *with you*. The verse stresses twice that you must regard his plight as *with you* — not as something that is unrelated to your own welfare. Both of these expressions bring home the importance of everyone feeling a responsibility to help him.

והחזקת בו — *You shall strengthen him*. Do not wait until he becomes poor. When a donkey's load begins to slip from its back, even one man can adjust it and keep the donkey from falling. But once the animal has fallen, even five people cannot get it back on its feet (*Rashi; Sifra*).

5

התורה

פרשת בהר

טיב

תיה

התורה אמרה בזה, שצריכים לעזור לכל יהודי שמבקש עזרה, ואם יאמר אדם איך אפשר לעזור לכל אחד? דע לך שאם כל אחד יהא נחשב כמו 'אחיך', וכמו שאומרים: אחינו כל בית ישראל, אז כבר ימצא כל אחד את הדרך כיצד אפשר לעזור.

וכיון שכל יהודי הוא כמו אחיך, לכן תיזהר שלא לעשות שום דבר שלא היית עושה זאת לאחיך, ולכן אל תעבוד בעבדך 'עבודה עבד', שהרי לא היית עושה זאת לאחיך.

2) Progress is with him who gives understanding care to him that has been brought low; although the Lord will [surely] deliver him on the day of disaster.

7 Rav Hirsch

תפארת שמשון • ביאורים

8 רחצ סוף סוף

* their subject and the Lord will reward the invalid or the "impoverished man" (see Commentary to Exod. 23:3 and II Sam. 13:4) for his altruism by aiding and delivering him when evil days come upon him. On the contrary, it is the invalid or the "impoverished man" that is addressed in the verse and what is described is not the reward of the Lord, but the importance and the effect of his acts of mercy.

דל is he who has been brought low by financial reverses or physical illness, the invalid or the "impoverished man" (see Commentary to Exod. 23:3 and II Sam. 13:4) for his altruism by aiding and delivering him when evil days come upon him. On the contrary, it is the invalid or the "impoverished man" that is addressed in the verse and what is described is not the reward of the Lord, but the importance and the effect of his acts of mercy. His real aid and deliverance come from the Lord, and the greater the danger seems, the nearer is this help. It is in the most disastrous day, when the worst seems imminent, that God will come to his rescue. But this does not mean that we may therefore fold our hands in complacent inactivity. No, we must hurry to the aid of the sick and the poor in order to lessen and alleviate their pain until such time as the Lord shall have sent His help from above. The Lord will protect and preserve him who has been brought low, and He will help him regain his happiness once more, but, in the meantime, He expects of you that you will not abandon him to the tyranny of wicked men. Yes, the Lord will restore the sick to good health, but if, while he is still ill, you, as a helper, will give him care

לימדנו כאן התורה וציוותנו על מצות הצדקה, וכתב הרמב"ם בהל' מתנות עניים (פי' הל' א-ב), וז"ל: "חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו וכו', כל המורחם מרחמין עליו, שנאמר ינותן לך רחמים ורחמך והרבך".

וידוע מה שלמדנו חז"ל הק', שבזכות מצות הצדקה זוכה האדם לעושר, ושולח הקב"ה ברכה במעשה ידיו, ודוד המלך ע"ה הוסיף ואמר: "אשרי משכיל אל דל, ביום רעה ימלטוהו ה' ה' ישמרהו ויחיהו וגו', ה' יסעדנו על ערש דוי כל

משכבו הפכת בחליו" (תהלים מא, ב-ד), היינו, שאם יבוא לאדם יום רע, והוא שוכב חולה מסוכן למות - בזכות הצדקה שנתן תמיד, יהפוך לו הקב"ה את משכבו ויחיה.

אמנם, אם נדייק נראה שלא מספיק לרחם על דל, אלא צריך להיות "משכיל" אל דל, ואת הענין המיוחד בזה ביאר המגיד הגדול מדובנא ז"ל עפ"י משל:

ישנם שני סוגי נדיבים המרחמים על עניים, האחד - אחר אשר יבוא העני אצלו לשחר על פתחו, ויספר לפניו את כל מר לבו, ויתמרמר ויתחנן שייטיב עמו, מרחם עליו ונותן לו בעין יפה. אבל יש "משכיל אל דל", שמרצונו הטוב הולך לשאול את הדל על מעמדו ועניינו, האם יש לו את כל צרכו, ובמה יוכל לעזור לו.

והנפקא מינה ביניהם, שכאשר יחלה הדל ואי אפשר לו ללכת לדפוק אל פתחי נדיבים, או אם יש עני שתפסתו הבושה, ואינו מסוגל לבקש עזרה על צרותיו, הרי אז קובע איזה סוג נדיב עומד לצדו; אם דרכו של הנדיב להעלים עיניו מן העניים עד אשר יבואו לשחר על פתחו להתמרמר על מצבם, כיון שאין בידו של העני לבוא, קרוב הוא למות מבלי אשר יחמול עליו. אבל אם הנדיב משכיל אל דל, ואינו ממתין שיבוא העני אליו, אלא הוא מקדים את טובתו לעניים ודרכו להתעניין בהם תמיד - ודאי ישאל עליו היכן הוא, ילך לביתו לבקרו וידרשהו לטובה.

וכפי הנהגת שני סוגי הנדיבים הנ"ל, כך מתנהג עמם הקב"ה מידה כנגד מדה.

הרי פסוק אחד אומר: "יקראני ואענהו" (תהלים צא, טו), ופסוק אחד אומר: "והיה טרם יקראו ואני אענה" (שעיה סה, כד). והנפק"מ בין זה לזה, שלפעמים באה עת צרה לעולם, וכתבי: "סכותה בענן לך מעבור תפילה" (איכה ג, מד), שערי תפלה ננעלים ותפילתם של הבריות אינה מתקבלת, או פעמים שמקבל האדם מחלה פתאומית או נפגע בתאונת דרכים רח"ל, ונופל לסכנה נוראה מיידית, והוא שוכב בבלבול דעת או בלי הכרה, ואינו יכול להתפלל, ואם שערי תפילה נעולים או שאינם צועק להקב"ה - הלא ישועתו רחוקה לבוא.

אך אם הוא היה נוהג תמיד לא לחכות עד שהעני יבוא וידפוק על פתחו, אלא היה מקדים והולך לראות ולהשכיל את צרכי הדל, גם הקב"ה יעשה כן אתו, וטרם יתפלל ימהר יחוש לעזרתו, ויתקיים בו "טרם יקראו ואני אענה", יהפוך מספדו למחול וצרתו לישועה.

9 על הפסוק "וכי ימוך אחיך", אמרו (ויק"ר פל"ד): "הה"ד (תהלים מא) 'אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטוהו ה'", וכבר הסביר מו"ר המשגיח הגה"צ ר"מ חדש זצ"ל; עד כמה אדם צריך להיות משכיל כדי לדעת איך לתת לעני צדקה על יסוד דבריו הק' וכהמשך להם. ברצוננו להתמקד עד כמה אדם צריך להיות משכיל כדי לדעת מה לתת לעני צדקה.

10 תטז אור בהר דניאל

מצאנו במדרש על פסוק זה: "הכי דאמר 'אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטוהו ה'" (תהלים מא, ב). איסי אמר: זה שנותן פרוטה לעני. ה הונא אמר: זה שמבקר את החולה, דאמר רב הונא: כל מי שמבקר או החולה פוחתים לו אחד מס' מחוליו. אמר רב יונה: אשרי נותן לדל אי כתיב כאן, אלא אשרי משכיל אל הדל, הוי מסתכל בו איך לזכות עמו.

* בספר "מעייני החיים" להגה"צ ר' חיים זייציק זצ"ל מבואר כי התמיכו באיש הדל צריכה להיות "משכלת" עם כל הלב; ככל שהנתינה נעשית יותר בהשכלה ושימת הלב, כן היא גדלה והולכת. צריכים להשתתף בצע העני, לחוש בטעם מרירות לבו ולהיות עמו, וזהו העידוד הכי חשוב והכי גדול לעני, כמו שפירש רש"י: "את העני עמך - הוי מסתכל בעצמך כאיל אתה עני".

צריך הנותן להיות שותף לדמעות העני, שותף לעלבונו, כי כאשר הוא מבוויש הוא לא יירגע רק בהשקטת רעבונו, אלא יש להסיר את חרפו הרעב ולתת לו את הנדבה בצורה כזו שיסיח דעתו מעניו, וגם לא ירגיז שהנותן הוא העשיר הנדיב.

צריך הנותן למחוק את הגבול והתחום החוצץ בינו לבין המקבל, ואז זיהוה לעשות כאשר מעניקים את הנדבה בהכנעה ושפלות, עד שירגיש העני שהוא היחוס, שהקב"ה עומד לימינו, והוא יותר בעל זכות מן הנותן

Rashi notes that the Torah obligates us not to allow our brothers to reach the position where it will be difficult to re-establish them. Rather, one is to already extend assistance when "his hand becomes weaker than yours." Rav Shach explains that charity is best accomplished when one keeps the needs and status of the impoverished at heart. We find that when Avraham served the angels who came to visit him after his circumcision, the Torah (Bereishis 18:2) specifies: *And he saw three men approaching him and he saw and ran toward them.*

* The statement appears to be redundant, for it already specified in the beginning that Avraham "saw" the angels. It seems that the Torah intends to teach us a moral lesson by describing Avraham's exemplary behavior. Avraham, the epitome of charity, not only looked to see who was coming. He also looked to see what they needed.

We find a similar moral message in an expression used by the Talmud (*Kesubos* 68a) to describe those who do not give charity: The Talmud refers to such people as *all who remove their eyes from charity* — i.e., because they fail to look at the needs of the recipients, they end up totally forgetting them.

תשלף משה ספר ויקרא אהל 15

המעלים עיניו מהצדקה כעובד ע"ז

"והחזקת בוי" [כה-לה]

א [אתא במס' ב"ב (י ע"א), המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה, ע"כ.

וכל כך למה. אלא שורש חטאו של העובד עבודה זרה הוא מפני שסובר כי העבודה זרה היא אלוהות ויש בידה להיטיב ולהרע.

והנה, מפני מה מעלים אדם מן הצדקה - מפני שאף הוא סבור כי יש בכוח ממונו להיטיב לו, ובהעדר ממונו ירע לו.

כרם, כשם שהעבודה זרה "הבל המה מעשה תעתועים" (ירמיה יטו) כך "לא יועיל הון כיום עברה" (משלי יא-ד) - אדרבה, "וצדקה תציל ממות" (סיפא דקרא)⁶³.

יש מי שנותן ביד רחבה, אבל את הלב ואת האהבה הוא משאיר לעצמו. את האנחות הוא שומר לו בלבד. אבל במצוות הצדקה המצווה היא להשקיע בנתינה שהוא נותן לעני המדוכא והמבוייש את כל רגשותיו ואת כל האהבה. ועליו לבחון את עצמו בזה, האם גם לאחר שכבר נתן את הנדבה, לאחר שהלך מבית העני, עדיין תפוס הוא בצערו, האם גם בלכתו בדרך מבית הדל או החולה - עוד מהדהדות באוזניו אנחות המדוכא והמתייסר, האם גם על משכבו בלילות הוא זוכר את האנחות הללו של העני או החולה. כללו של דבר, נתבע הוא לתת ולפשוט את לבו ביחד עם ידו.

על ה"א" - וצ"ל - פ"ב - פ"ג

ועד ח / חסד - סבר פנים יפות שיא

מי שצריך, שמלבד עצם ענין החסד כלול בזה גם ענין הצדקה, וא"כ כלולות בזה ב' מעלות צדקה וחסד, עכו"כ שיקבל שכר רב על כך.

אין הצדקה משתלמת אלא לפי החסד שבה

חז"ל אמרו (שם) "אין הצדקה משתלמת אלא לפי החסד שבה". העושה צדקה מקבל את שכר הפעולה לפי הצד של החסד שבה, כלומר מעלת הצדקה אינה נמדדת רק לפי כמות הצדקה, אלא לפי איכות המעשה, בהתאם למידת הנתינה ולטוב הלב שנלווה למעשה הנתינה. וכך כתב רש"י (שמות כב, כד) "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" - "הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני", וכך הוא גם פרוש הפסוק (ויקרא כה, לט) "וכי ימוך אחיך עמך", כלומר יש להרגיש כי צערו - "אחיך", הוא צערך - הוא "עמך", כיון שמעשה החסד צריך להיות לא רק ככמות אלא גם באיכות, עם כל הלב וההתחשבות בצרכי הזולת בכחינת נשוא בעול עם חברו, צריך להכנס לתוך מצבו ע"י "הסתכל בעצמך כאילו אתה עני". כשהחסד בא מצד הנותן עם כל הלב וההרגשים, ממילא הוא עושה חסד גם עם מי שאינו צריך לו, כדוגמת אברהם שעשה מעשה חסד שלם עם המלאכים.

13 ע"י אורח - ח"א - ע"ב - ר' אליהו

באר החיים ר' ג' ציימן (פרוה)

ויתן את המתנות בעין טובה ובסבר פנים יפות, ואל ידע בעיניו על מה שהוא נותן משלו, שהרי (תהלים כד, א) "לה' הארץ ומלוואה", והוא רק כפקדון אצלו כדי שיזכה לתתם לעניים, ורמז ליה החיד"א בספרו 'ברית עולם' (על 'ספר חסידים' אות תטו) בתיבת "כסף" כי

האותיות הקודמות לה הן "עני" [האות ע"ן קודמת לפ"א, נו"ן לסמ"ך, ואות יו"ד לכ"ף], ללמדנו שבטרם קיבל העשיר את כספו כבר הכין לו הקב"ה את העני שיבקש ממנו את תרומתו המוכנה עבורו בגזירת שמים, ונמצא שאם העשיר מעכב את נתינתו הרי הוא גוזל ממנו את כספו.

יסוד החסד הוא: "כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו", אפילו סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו, כאשר זה באמת חסר לו (ראה, ששי, וברשי" שם).

זה צריכים לראות. השקוע בשרירות לבו נבצר ממנו לראות את אשר יחסר לזולתו. הוא ידול, אולי, עוד להבין שלזולתו חסר מה שגם לו בעצמו חסר. אולם - להכנס למצב זולתו בעבר ובהווה נלחץ, כי חסרו לו דבר שהוא בעיניו מותרות או בלתי חשוב לגמרי - זה אינו בכחו של זה האוהב רק את עצמו.

ואחרי שראו, צריכים לתת, ולתת צריכים כמעט תמיד בעל כרחו של המקבל או בלי שירגיש בנתינה, כי קשה מאד לקבל מהזולת; יתכן שהקבלה יותר קשה מהנתינה, והכרחי לתת באופן שלא יקשה לקחת. על כגון זה נאמר: "שמא תאמר כל הבא לקפץ קופץ - ת"ל מה יקר חסדך אלקים". בלי עבודה ויגיעה רבה אי אפשר לזכות לחסד: "צריך לתת לב ולטרוח ולדרוך אחריה". "לתת לב" - היינו לראות את אשר יחסר לו הזולת, ואח"כ "לטרוח" - היינו למצוא דרך כיצד להמציא לו את אשר הוא זקוק לו. ואחרי שימת-הלב והטירחה, אם אין רודפים אחרי מעשה החסד - לא יצא אל הפועל. דומה, כי מעשה חסד שזכו לעשות בשלמות יש בו ניצוץ של רוח הקודש.

* הקורא דברים אלו יחשבם אולי כמוזמים. למה כה קשה לעשות חסד - הלא כשמבקשים ממנו דבר הוא נותנו, וכשהוא רואה עני הוא נותן לו פרוטה - ומה עוד? התמה כן - סימן שעדיין אינו רואה את זולתו. טרם ראה חסרון אצל זולתו אשר עליו למלאותו לו!

חסד אינו מצטמצם בכסף. חיוך ומילה טובה בכחם להחיות מיואשים, דבר-עידוד בכחו להביא אושר. אלה הם דברים קטנים מאד. ומלבד זה - מה רבים החסדים שבכחנו לגמול - לו ראינו שהם חסרים!

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך (כה, לה).

התורה כתבה, והחזקת בו" שמשמעות המלה בו מוסבת לנותן, ולא כתבה, והחזקת אחיך שמשמעות המלה אחיך מוסבת למקבל, כדי ללמדנו, שיותר ממה שהמקבל מתחזק בקבלת התמיכה, מתחזק הנותן בנתינת התמיכה, כמאמרם (ויק"ר לד, י): "יותר ממת שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית".

הפסוק דגן באמרו, ומטה ידו עמך" מלמדנו ג"כ, שאף בשנות בצורת ומשבר כלכלי, כאשר האיכרים, הסוחרים והתרשנים מתאוננים שבמקום רווחים הם סובלים הפסדים, ומתקיים בך מצב של, ומטה ידו עמך" שגם אתה מתמוטט, עכ"ו כל זמן שיש לך הון אצור מהשנים הטובות, אל לך להשתמש מתן צדקה בעילה ובאמתלאה זו של התמוטטות זמנית, אלא אדרבה, עליך לקיים יותר מאשר בשנים כתיקונם, את הצו, והחזקת בו" כי על ידי הצדקה מצבך יתחזק, כמאמרם (כתובות טו), מלח ממון חסר", ורש"י מפרש: "הרצפה למלוח ממונו, כלומר, לגרום לו שיתקיים, יחסרנו תמיד לצדקה, וחסרוננו זהו סיומו".

עוד יש לפרש המובן של, ומטה ידו עמך", כי עליך לדעת שכל ישראל מהווים גוף מוצק אחד, וכל אחד מישראל הנו אבר בגוף זה, וכאשר אבר אחד כואב הוא מכאיב את כל הגוף, לכן כאשר יד אחיך התמוטטה, עליך להרגיש כאילו יד עצמך התמוטטה. והחזקת בו" יד עצמך תתחזק בהתחזקות יד אחיך, "והי עמך" על חיי אחיך להיות משולבים ומתדלקים עמך, כלומר עם חייך אתה.

20b

* פרשה זו נאמרה כולה בלשון יחיד, ללמדנו כי החזקת המן והעני, היא חובה המוטלת על כל יחיד, ואין היחיד רשאי לפטור את עצמו בתואנה כי היא חובה המוטלת על הצבור כולה. התורה פונה לכל יחיד ואומרת לו, והחזקת בו וחי עמך, וזהי חובה שאין אתה רשאי להשתמש ממנה.

22

ג. הקב"ה אמר לאדם הראשון "ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם וכל מו שבראתי בשבילך בראתי תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי" (קהלו רב ז-יט).

מג' יסודות אלו למדנו: שכל הבריאה כולה למטרת האדם. והאדם נברא למטרת זולתו, והנותן מגיע מזה לשלימות!

על ידי נתינה לעני אתה מגיע לשלימות

ובזה נבוא לביאור הפסוק "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו" ע" שאתה נותן לעני, אתה מקבל אחיזה בו הוא מחזיק אותך "והחזקת בו" ומטו ידו עמך" דגם אתה נזקק לו כדי להגיע לשלימות שלך. וע"ז אומר המדרש הה"ד "גומל נפשו איש חסד". היינו, שעל ידי החסד עם העני, נפש הנותן מקבלת מזה גמול.

את היסוד הזה מוצאים אנו אף בדברי נעמי. נעמי שאלה את רות "מה שנ האיש אשר עשית עמו" רות עשתה עמו ולא הוא עמה. רות עונה לה "שנ האיש אשר עשיתי עמו היום בועז" כי בועז הגיע לשלימות על ידה.

23 Mother of Royalty - R. Bachad

"The man with whom I wrought."

It was taught in the name of R. Joshua: More than the householder does for the poor man, the poor man does for the householder, for so Ruth said to Naomi: "The man's name for whom I wrought." She did not say "who wrought for me," but "for whom I wrought." I wrought him many benefits in return for the one morsel of food which he gave me. (Ruth Rabba 5.9; Yalkut Shim'oni 604)

פרשתנו החלה במצות חיבוב ארץ חמדה, ולאחר מכן בא הציווי על שמירת קרקעות וכספים, שחרור עבדים והחזרת קרקעות לבעליה הראשונים, עזרה לעניים ותמיכה לנזקקים. חוט השני העובר במצוות האמורות הוא - צדק חברתי וחמלה על כל אדם דל ומסכן. טעם המצוות האמורות בפרשה זו ברור לנו. כל אחד מישראל מבקש את הצדק ואת הרחמים; אולם כאשר אנו מתבקשים להטות שכב ולתת כתף, לפתוח את הכיס ולהתנדב בלב פתוח, לתת סעד למסכן ויד עוזרת ומעודדת לדל - האזון כמעט אטומה והלב כמעט ערל. מיד פעם בפעם מנוצץ רצון לעשות למען הדלים והעניים, לפעול באורחות של צדיקים וישרים למען הרחבת שדה הצדק והרחמים. אולם, קיים פער עמוק בין הרצון לביצוע; בין הרצון למצוי. בודאי שנעשים מעשים גדולים ואף כבירים להרחבת מעגל הנרתמים לעזרה ולעודד. אולם יחד עם זאת יש תמיד צורך בשיפור ובהרחבה. מן הרצון והמחשבה, הדיבורים והמאמרים הטובים והנחמדים לא ניושע; שדה לבס של הנדכאים, וכיסם של האבינים טרם פרחו ונתמלאו ממלים יפות ומרעיונות נפלאים... אולם יחד עם זאת, אם נחזור ונשגן לעצמנו על הערך הרב בקיום המצוה - יש סיכוי סביר, כי יחולו שינויים.

* אין הדברים הבאים מכוונים במיוחד אל העשירים והעסקנים הגדולים והדגולים, אשר זכו בעושר הכספי ובנינתם להקים מפעלי חסד ומוסדות צדקה גדולים. אלא הדברים מכוונים אף אל האיש "הקטן", אשר בידו לתת רק, "לחם לאכול ובגד ללבוש", ומעמדה: "לא חכים ולא טפש", אשר משום מה הם חושבים, כי שדה פעולה עשייתם הוא כ"פ זעיר ומצומצם, עד כי אין להם ערך וחשיבות. העיון בתורה ובחז"ל יגלה לנו מציאות שונה; נכיר לדעת את חשיבותה וערכה של כל פעולה אף אם היא מזערית.

18

וכן למדנו במדרש (שם, שם): על הפסוק "וכי ימוך אחיך" ה"ד: 'מלוח ה' חונן דל'; "כל מי שנותן פרוטה לעני הקב"ה נותן לו פרוטה, וכי פרוטה נותן לו והלא לא נותן לו אלא נפשו. הא כיצד? - היתה כבר בי פרוטות ועני עומד בשוק ואין בידו אלא ט', ובא אחד ונתן לו פרוטה, ונטל כבר ואכלה ושבה לו נפשו, עליו אמר הקב"ה: אף אתה בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופה אני משיבה לך. לפיכך משה מזהיר את ישראל: וכי ימוך אחיך. פעמים חושב אדם שפרנסתו לקויה ומצומצמת, מה ערך לפרוטה שאתן לעני? והיד מתקבצת. הנה למדנו מן הדברים האמורים את הערך הנפלא שיש לפרוטה. היא הצילה את העני; אפשרה לו לקנות כבר לחם; "נותן לו את נפשו". שכרו: "גמולו ישלם לו"; הקב"ה ישיב לו את הנפש; "צדקה תציל ממות" (משלי י ב).

19

על שמואל הנביא נאמר (שמואל א ב כו): "והנער שמואל הלך וגדל וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים", ובספר חסידים (תקכו), מצאתי דברים נפלאים אלו: "כתיב (משלי ג ד): 'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם', יעשה אדם שיהא אוהב לכל, וכתיב(בראשית יב ב): 'והיה ברכה', יעסוק אדם שיברכוהו. אמר אחד: אני גורם, בלא הפסד וחסרון שלי, שמברכים אותי, כי יש לי תדיר בכיסי מחציות, וכשצריכים העולם ממחציות מבקשים לי שאתן להם שתי מחציות בפשוט, אע"פ שאינו מחסר ממונו, כיון שאני עושה רצון בני אדם יש לי שכר לפני הקב"ה, שנא' והנער שמואל הולך וגדל וטוב גם עם ה' גם עם אנשים". והיינו, אם יש לאדם רצון טוב להיטיב עם אנשים, ואם רוצה אדם שיקוים בו מה שנאמר על שמואל הנביא השקול כמשה ואהרן, שיהא אוהב ויברכוהו, אין לו צורך להיות "עשיר כקרה", די לו לאדם שיהיה לו תדיר בכיסו "מחציות" כדי לפרוט ב"פשוט"...לכאורה הדברים הם כ"כ קלים לעשותם, ובכל זאת, האם הם מתקיימים? רבות מדברים על צדק ויושר, האם גם מישמים את הדברים...?

21

להבנת הענין נקדים שלושה יסודות:

א. "האדם לא לעצמו נברא אלא להיטיב לאחרים בכל מה שיוכל". ("נפש החיים" הקדמה)

ב. ואם נעמיק יותר נראה שהאדם שעושה את החסד מקבל יותר ממה שהעני קיבל כך רואים במדרש (רות רבה ה-ט) "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, עושה העני עם בעל הבית".

R' Elya Lopian once spoke at length about that part of the Selichos in which we speak to the *machmishi rachamim*, the Heavenly messengers "who bring in our prayers." We ask them to bring our prayers to the Master of Mercy. He asked, who are these Heavenly messengers? And he explained that when someone comes to the door and asks us for a charitable contribution, he may very well be one of these Heavenly messengers.

In fact, the Gemara brings a number of instances where people were saved from death in the nick of time because they performed a *mitzvah* at the very moment they were meant to die. God granted them the opportunity to perform a *mitzvah* at that critical moment, and they had the good sense to take advantage of it. But if God had not sent them this opportunity with a Heavenly messenger, they would never have gained that extra bit of credit that meant the difference between life and death.

This what we ask for when we say, "Inscribe us in the book of merits." Give us the opportunities to gain merit. It is not up to us, but to You. Give us the ability, the means and, above all, the opportunities to accumulate merit. Give us the opportunities to come to the synagogue with health and vigor and the wisdom to stand like beggars at the door and offer up our "complete prayers" to You.

שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע: אם אלוקים אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? א"ל, כדי שניצולו אנו בהם מדינה של גהינם. (ב"ב י.)

כלומר, שהשקפת התורה על הענין של עניות הוא להיפך לגמרי ממה שאנו חושבים. אנחנו מבינים מפני שיש עניים בעולם לכן אנחנו צריכים לדאוג להם ולתת להם צדקה, אולם האמת היא להיפך מפני שאנחנו צריכים להחיות את עצמינו ע"י צדקה וחסד לכן יש עניים בעולם.

וזה מה שהקב"ה עונה לדוד אם אעשה את העולם שווה מה יהיה עם מצות צדקה הרי הענין של מצות צדקה זה לא בשביל למלאות חסרונם של העניים אלא למען תיקון נפשו של הנותן. ("אורחות מוסר" עמ' פח)

שאלנו במה חטא הרב שצריך לגלות עם תלמידו. דומה כי עתה התשובה ברורה ופשוטה. באמת רבו לא חטא אלא זה תפקידו להועיל לאחרים, ר' ישראל סלנט אמר פעם שבעל חסד אמיתי זה אחד שגם יסכים להחליף את החבויני במכולת כדי שגם הוא יוכל לשבת ללמוד...

25 (תענית) באר החיים

וצריך האדם לשמוח בשעה שהוא שומע דפיקות על דלתו מן העני המבקש ממנו פרוטה לצדקה, וידע שמן השמים זיכו אותו במתנה גדולה לתת לו צדקה, שהקב"ה שלח לו עני שיוכל לקיים בו את המצוה הגדולה של צדקה. וכך איתא בזוה"ק (ח"א קד.) "בשעתא דקב"ה רחים ליה לבר נש, משדר ליה דורונא, ומאן איהו, מסכנא, בגין דיזכי ביה" [-כאשר הקב"ה אוהב את האדם הרי הוא יתב"ש

שולח לו מתנה, ומהי המתנה - עני, ועל ידו יוכל לזכות למצוה], ומבואר שם עוד, שהעני יעמוד לימינו כנגד חרבו של המלאך המות, ולא יתן לו להזיקו, והיינו דקאמרי חז"ל במדרש רבה (רות פרשה ה, ט) "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית", כי צדקה מצילה מן המות ועל ידי הפרוטות הספורות שהוא נותן לעני זוכה להישאר בארץ החיים, וכאשר יסתכל האדם

באופן זה על העני הדופק בפתחו או אז לא תהיה דפיקתו אצלו כמשא, אלא אדרבה, יודה לו על שטרח לבוא אל ביתו, ואף יתן לו נתינה הגונה כפי יכולתו וכוחו.

באר החיים

28

הרה"ק בעל הבית 'ישראל' מגור ז"ע היה חוזר על מאמרו של הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב ז"ע, שפירש דבריהם (יבמות סג.) "המלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר (ישעיה נח, ט) 'אז תקרא וה' יענה, תשוע ויאמר הנני"', דקאי על המלוה לאחרים כאשר המלוה עומד במצב של דחוקת ומעתיני מצומצמות [ולא כמו שלומדים בדרך הפשט, דאיירי על עשיר שמלוה כסף לעני בעת שהעני הלוח דחוק], ובשכר זה זוכה שימלא לו הקב"ה משאלותיו לטובה ולברכה כמו שכתוב "אז תקרא וה' יענה", וזוה מיישב הסתירה שהקשו בתוס' (הגיגה ה. ד"ה זה) דמדברי הגמרא ביבמות משמע שמעלה יתירה ומצוה רבה היא להלוות לעני בשעת דחקו, ואילו התם בהגיגה אמרו לדרוש את הכתוב בתוכחה (כבשים לא כו) "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות - זה הממציא לו מעות לעני בשעת דחקו", אך להאמור מיושב שפיר, דסוגיא דיבמות דקתני מדה זו לשבח איירי שמלוה כסף לעני כאשר השעה דחוקה למלוה, ואילו בהגיגה איירי כשהעני דחוק בפרנסתו, ואז דורשים אותו לגנאי, כי היה עליו להקדים ולהלוות לו כדי שלא יבא למצב קשה כזה.

27 טללי בהר אורות רמה

ישנם הנמנעים מלתת צדקה בתואנה כי דחוקת פרנסתם וריבוי הוצאות המחיה והכלכלה של בני משפחתם לא מאפשרים להם לפזר מממונם לאחרים. אמנם לא כך צריך האדם לנהוג, שהרי הלכה היא (יו"ד רמ"א, א) שאף

עני המתפרנס מן הצדקה חייב במצות צדקה, ואדרבה, אמרו חז"ל: אם רואה אדם שמוזנותו מצומצמין יעשה מהן צדקה (נטיין י.). ברם, מכל מקום לכאורה יש בנימק הזה משהו מן הצדק וההגיון, שהרי בודאי אינו דומה עונשו של עשיר הקופץ ידו מן הצדקה לעונשו של עני המונע עצמו מן הצדקה.

אכן, לאמיתו של דבר אין בכך כל אמת. והראיה - לתאוות ולצרכים אחרים שחפץ בהם האדם, אף אם הוא עני מרוד, הריהו מפזר את כספו ומוציא מממונו כדי להשיגם. ועתה, הגע בעצמך, אם יש לאדם די ממון כדי להשיג דברים שאינם הגונים, מפני מה לא נותן מממונו לצדקה. אין זאת אלא כי המצוה אינה חשובה בעיניו.

אימתי יוכיחו לאדם כי כל התירוצים וההסברים להימנעותו ממצות צדקה אין בהם ממש - לעתיד לבוא. כאשר יבוא האדם לפני בית דין של מעלה יראו לו את כל הממון שפיזר בימי חייו כדי למלא את תאוות נפשו, ואז בבת אחת ייפרכו כל תירוציו מאליהם, ולא עוד אלא שבכך גופא יחמיר את עוונו כפליים.

וזהו שאומר המדרש: "אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, לכשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא, לפי שנאמר (תהילים נ. כא) 'אוכיחך ואערכה לעיניך'" (בב"ר יג"ט). ולכאורה, מהו שכפל המדרש בלשונו: "יום הדין", "יום התוכחה"?

אכן, "יום הדין", הוא הדין על עצם מעשה העבירה. לעומת זאת, "יום התוכחה" הוא התוכחה והראיה שמוכיחים לו ממעשיו גופא, כדי לסתור ולפרוק את כל טענותיו ותירוציו לחטאו. וזהו שאומר המדרש: "ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא".

נמצא שעל ידי "התוכחה" יגדל ויחמר עונשו של האדם על "הדין".
(בית הלוי, פ"י וי"ט)

תשל אהל פרשת בהר מישה

ויש לבאר, מדוע המפייסו חשוב יותר מן האיש המעניק לעני מכספו ומחיה את נפשו, והלא אין הוא מעניק לו באופן ממשי מאומה אלא רק משמיע באזניו דברי נחמה ופיוסין.

* אינו דומה המפקיר מעות למפקיר זמנו. הזמן הוא החיים והוא הנכס היקר ביותר של בני אדם. מי שמגיע לדרגה כזאת של חסד, שמוכן לבזבו אפילו מעותותיו בכדי להפיס דעתו של העני ולהרגיע את רוחו, הוכיח מעשהו מה מאד חכימה עליו מצות צדקה, עד שמוסר בגללה נכס שהוא יקר בהרבה מן כסף⁶¹.

בן בענין החשיבות של המנדב מ"זמנו" לטובת הזולת, שמעתי ביאור נפלא בדברי האבן עזרא עה"פ "ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה" (משפטים כד-ח).

וכי' וז"ל, "ויהי משה בהר" שלא ירד, וכתוב על אלה הארבעים יום "לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי", וזה פלא גדול לא נהיה כמוהו לפניו, עכ"ל.

וצריך ביאור, שאמנם הרישא של דבריו מובן שודאי שענין זה הוא "פלא גדול", אך הסיפא - "לא נהיה כמוהו לפניו", לכאורה אינו מובן וכי כל הניסים שראו בני בעת יציאת מצרים ועל הים הם פחותים מנס זה.

ויש לומר, שאותן ארבעים יום שעלה משה רבנו לשמים, הוא הי' כמלאך שהלא היה מופשט מעולם הגשמי בחיי האצילות, שלא היו לו נסיונות היום יומיים של שאר בני אנוש.

אמנם, הנה הרי באותם ארבעים יום מחייו, היה משה רבנו מופקע מקיום מצוות, שהרי בשמים לא היתה לו בחירה. ומשה ויתר על ארבעים יום מימי חייו שבו הוא יכול לעבוד את השי"ת מתוך בחירה ולא כמלאך, והכל למען כלל ישראל. מסירות נפש כה גדולה שעשה משה רבנו למען כלל ישראל, הוא דבר שלא עשה ולא יעשה שום מנהיג ישראל לעולם. שוב לא יהיה מנהיג בכלל ישראל שימסור כל כך הרבה מעצמו [מנצחיותו] לטובת הכלל כמו שעשה משה רבנו במי ימים אלו, ואכן "זה פלא גדול לא נהיה כמוהו לפניו"⁶².

32 קאר ה"מ - ק' צ' רמ"א

גם שייך לקיים מצות מתנות לאביונים על ידי שתורם מזמנו לאחרים, וכך פסק הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל להלכה בשו"ת 'אגרות משה' (אהע"ז ח"ד סוף סימן כו) "הוריתי שכל תלמיד חכם, אף שצריך לעצמו והוא גדול מאד [היינו שצריך לעיין בלימודיו כדי להתעלות במעלות התורה], מחויב ללמוד מקצת זמן גם עם אחרים, אף שמתבטל מתורת עצמו", ומוכיח כן ממעשה דרב פרידא (עירובין נד:) שלמד ארבע מאות פעמים עם תלמיד קשה הבנה, ובשכר סבלנותו זכה להאריך ימים וכל דורו היו בני עוה"ב בזכותו ע"ש, ודבר פשוט הוא, שרב פרידא היה מעדיף ללמוד ולעיין בלימודיו ולא לבטל מתלמודו להסביר דבר אחד ארבע מאות פעמים לתלמיד שאינו מבין, "אלא שלמד עמו מקצת הזמן שמחויב לבטל מתלמודו וללמוד עם אחרים", ומסיק התם, דמסתברא שהשיעור לכך הוא כמו מעשר, שעשירית מזמנו שהוא עוסק בתורה ילמד עם אחרים הזקוקים לעזרתו, "ואולי יכול להוסיף עד חומש", הרי לן שגם על ידי לימוד התורה אפשר לקיים מצות צדקה וגמילות חסדים, ודיניהם שוים, כי גם בתורה צריך להפריש שיעור מעשר מזמנו למען הזולת.

הצד השווה שביניהם, שצריך לחשוב על הזולת ולחפש איך להיטיב לו, ויקוים בו מקרא שכתוב (תהלים מא, ב) "אשרי

משכיל אל דל", פירוש להתבונן ולחשוב איך בידו לעזור ולסייע לאחרים, ויעשה כל אשר בידו לעשות כדי לגרום הנאה

וקורת רוח לזולת, וכלשון הרבינו יונה ב'שערי תשובה' (שער שלישי אות יג) "חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו, ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבריו, אם דל ואם עשיר, וזאת מן החמורות ומן העקרים הנדרשים מן האדם".

* ועל ידי קצת התבוננות בחיי היום יום ימצא דברים הרבה שיוכל להיטיב עם אחרים⁶³.

ואשרי המתבונן בכל דרכיו ומעשיו ומחפש איך יכול לסייע ולעזור לאחרים, כי אין ערוך לכל הדברים הקטנים הללו, והן בחינת מצות שאדם דש בעקבותיו שנראה בעולם הזה כמילתא זוטרתא אך האדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקוין קיימת לו לעולם הבא.

* ונדיבות זו אין בה חסרון כיס, והרי היא בבחינת "זה נהנה וזה לא חסר", והיא מן הדברים שבכוחם להציל נפשות מישראל פשוטו כמשמעו ללא גזומא, וכמו שכתב הגאון בעל ה'שבט מוסר' זצ"ל להדיא בספרו 'מעיל צדקה' (אות תתשמ) "יש נדיבות אחר, קל במעשה וגדול בשכר, והוא נדיבות הדיבור, שיגביר לשונו לפייס לעניים, ולשמח למי שהוא דואג ולהשים שלום וכו', שעל ידי ריבוי הדברים מכניס לאדם ממיחה לחיים, שהעני ומי שיש לו צער גדול קרוב לאבד עצמו לדעת, ובדברו אליו דברי פיוסים ונחמות מקבל נחמה וחוזר

33 קאר ה"מ - ק' צ' רמ"א

התורה מצוה עלינו להחזיק ידיו של חבר שירד מנכסיו, לסייע לו ולסעד אותו בכל מה שניתן. ואם הדברים כך במי שנתרדלל בכיסו והרי הוא חסר אמצעי מחיה, הרי שודאי הוא הדין והוא הטעם במי שנתרדלל במוחו, במי שמתקשה בתלמודו והרי הוא זקוק ליד תומכת ומכוונת. לא אחת נתקלים אנו במסכן, החלש, שמבקש כי נקדיש לו מספר דקות ללמוד עמו. זה יכול להיות בחור חלש בישיבה, אברך בכולל שראשו אינו פתוח במיוחד, או יהודי העובד לפרנסתו ומבקש מאתנו כי נקדיש לו מעט מזמנינו. לא קל לנו להענות לכל בקשה, ודאי לא כשמדובר בלימוד הגובה שעה ארוכה ודאי לא במשהו שהוא מידי יום.

אך הלימוד עם הזולת, שחסר את כלי ההבנה ללימודו של סעיף פשוט ב"משנה ברורה", או להבנתו של דף גמרא, נחשב חסד לא פחות מהלואת כסף או מתן צדקה למי שחסר כסף. אדרבה, החסד הזה נחשב גדול הרבה יותר, שכן אם "גדול המחטיאן מההורג", הרי ודאי גדול המוכה את חברו ממי שהציל אותו ממות.

Let's take a look in the Midrash. The Midrash draws a contrast (*Shemos Rabbah* 36:3). Look, says the Midrash, at how the words of Torah are illuminating to a person if he is involved in the study of Torah. On the other hand, if someone is not involved in the study of Torah, and he doesn't know, he will stumble. And then the Midrash presents an analogy.

A person is standing in the dark. He's in a dark place, and he wants to move to a different spot. If he encounters a stone on the ground, he will trip over it and fall because he has no idea that it is there. If he encounters a sewer, he will fall right into it because he does not see it. He will bang his face on the ground and bruise himself. Why is this person stumbling?

Why is he falling? Because he had no lamp in his hand.

It is the same with a simple person who does not have a grasp of the Torah. If he encounters a transgression, he will stumble and fall. And he will die. Indeed, that is what the holy spirit of *chachmah*, of wisdom, cries out (*Mishlei* 5:23), "He will die because he has no connection with Mussar." And although Mussar generally means rebuke and chastisement, in this case it means Torah. This simple person will die of a spiritual malnutrition, of a lack of a certain type of knowledge.

Then the Midrash brings a *pasuk* from *Tehillim* (119:105), "Your words are a lamp for my feet, a light for my pathway." David Hamelech is expressing his feelings about the Torah, and he says to the Almighty that the Torah illuminates the path on which he has to travel. Shlomo Hamelech, says the Midrash,

makes a similar point (*Mishlei* 4:12), "If you run, you will not stumble." And also (*Mishlei* 20:27), "The soul of a person is the Almighty's lamp." So the Almighty said, "Let My lamp be in your hand, and let your lamp be in Mine."

And what is the Almighty's lamp? the Midrash continues. It is the Torah. The Midrash supports this with a *pasuk* in *Mishlei* (6:23), "For the lamp is a *mitzvah*, and the Torah is light." What does it mean that the lamp is a *mitzvah*? It means that every person who does a *mitzvah*, who is involved with a *mitzvah*, is considered to have kindled a lamp before the Almighty. Such a person reinvigorates his own soul, which is called a lamp, as it says, "The soul of a person is the Almighty's lamp."

And what is the meaning of "the Torah is light"?

The Midrash explains with a very human and practical example. Very often, a person has the intention of doing a *mitzvah*. He aspires to perform a *mitzvah*. But when the time comes, his *yetzer hara*, the negative force in him, the destructive force, whispers to him, "Why do you have to do this *mitzvah*? Why do you need it? It's going to cost you money. You're going to lose money. What's the point? Forget about it. Why give the money to strangers when you can give it to your own children?"

על הפסוק (ויקרא כה. לה) "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך, והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" ממליץ המדרש (ויקרא רבה לד. ד) את הפסוק (משל כט. ג) "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'", ואת הפסוק (שם כב. ג) "עשיר ורש נפגשו עשה כולם ה'".

ראשית יש לבאר את דברי המדרש לגופם, ואחר כך לבחון כיצד הם מדויקים ונדרשים מפסוק דנן.

המדרש מבאר, כי הפסוקים מדברים בשני מישורים, המישור הרוחני והמישור הגשמי. 'רש' הוא מי שעני בתורה ובחכמה והוא נפגש עם איש תככים. 'תככים' מלשון תוך ואמצע. המדובר, באיש בינוני וממוצע, שעדיין לא הגיע לחכמה וכל מה שלמד אינו אלא סדר אחד או שניים מששת הסדרים. הרש מבקש מאיש התככים, שישתף אותו בלימודו ויתחלק איתו בחכמתו. יכול היה איש התככים להתחמק, בטענה כי עדיין מלאכתו מרובה לפניו, כי הוא עצמו עדיין לא הגיע לחכמה והוא חייב לעשות לביתו לפני שישנה לאחרים. אך האיש הממוצע אינו פוטר עצמו בטענה זו, אלא מסכים להקדיש מזמנו וללמד את חברו. ועליו הכתוב אומר "מאיר עיני שניהם ה'", הקדוש ברוך הוא יגמול לו טובה ויעלה מעלה-מעלה בחכמה ולא יפסיד מאומה מהזמן שהקדיש לחברו.

לעומת זאת, 'רש' ו'עשיר' שנפגשו, ומבקש הרש מהעשיר, הוא החכם המופלג שכבר תלמודו בידו, שיתפנה מהסוגיה העמוקה בה הוא שקוע ויואיל ללמד אותו "מאימתי קורין שמע בשחרית". ועונה לו החכם: מה לי לבטל את זמני עלי לימוד התחלתי שכה, הלא עדיף לי להמשיך ולצלול במעמקי ים התלמוד ובכור ההלכה. עליו נאמר "עושה כולם ה'", כי מי שעשה לזה חכם יכול לעשותו טיפס ומי שעשה לזה טיפס יכול להחכימו. כאמור, הדברים אמורים, לא רק לגבי חכמה ותורה, אלא גם לגבי עושר גשמי. כשה'רש' נפגש עם 'איש תככים', דהיינו עם אדם העמל לפונטתו ועסוק וטרוד בעסקיו, ממנו מבקש הרש צדקה, יכול אותו אדם להתחמק בטענת עיסוקו וצרכיו האישיים. אך אם לא ישתמש בתירוץ זה, אלא יטה שכמו לעזור, אזי "מאיר עיני שניהם ה'" ושניהם יזכו לעשות עסקים מוצלחים ולעלות לגדולה. מאידך, כשהעשיר המופלג מסרב לתת צדקה, עליו נאמר "עושה כולם ה'" ועלול הוא לרדת מנכסיו ר"ל.

אראינו אם כן בדברי המדרש שהעונש על סירוב לחלוק את מה ששלך עם חברך, הוא ההפסד של מה שבידך. ומנגד, הגמול על הצדקה וההתחלקות עם הנצרך, היא

עליה לגדולה. והנה, על אף שהדברים נראים כמידה כנגד מידה, עדיין צריך להבין מדוע כך היא דרך הנהגת העולם.

יש לדייק את הנאמר בפסוק דנן. המדובר במי ש"מטה ידו עמך" והתורה מצווה "והחזקת בו" ומבשרת "וחי עמך". הצו של "והחזקת בו", אינו מותנה ביכולתן הכלכלית ובחוסן הפיננסי. עליו לתת בכל מקרה, אפילו אם אתה רק 'איש תככים', דהיינו אדם ממוצע ולא בעל יכולת גדולה. וכאשר, תיתן, מובטח אתה "וחי עמך". עוד יש לדייק בפסוק, בתיבות "ומטה ידו עמך", מדוע חסרונו של האח נחשב 'עמך' כאילו הוא חסרונו שלך. כמו כן, מדוע לא נאמר בפסוק 'ונתת לו' אלא 'והחזקת בו'. הנראה מכל הנ"ל, כי טמונה בפסוק אבן יסוד בתפיסת העזרה ההדדית היהודית. הפסוק טומן בחובו לא רק צו, אלא גם בשורה והבטחה. אם תיתן לו, לא רק שקיימת מצוות צדקה, אלא מובטח אתה שביכולתך ובכוחך להחזיק בו ולקיימו על מכונו, ומובטח אתה בברכת "וחי עמך".

בהסבר הדברים מבאר ה'שפת אמת', שחסרונו וחיותו וקיומו של חברך מונחים אצלך ועמך. אתה לא מעניק לו משלך, אלא נותן לו את מה ששלו והופקד בידך. ולא עוד, אלא שמעצם העובדה שהוא פנה אליך לעזרה מוכח שהכוח להושיעו מצוי אצלך, הצורה בה מנהיג הקדוש ברוך הוא את העולם היא, שכל מה שכל באי עולם נצרכים לו, הן בצרכים פיזיים והן בצרכים נפשיים. הכל מושפע לעולם ללא כל מחסור. הקדוש ברוך הוא הוא "זן את העולם כולו", דהיינו כללות העולם תמיד מושפעת את כל הנצרך לה. אמנם, החלוקה אינה נעשית שווה בשווה לפי ראש. אלא לעיתים מופקדים אצל אחד צרכי רעהו. ומכאן, שכשכולם מבינים את תפקידם וכולם באחדות אחת, לעולם לא ידעו מחסור. דיוק זה בפסוק והבנה זו, הם שהובילו את המדרש לדרוש.

Then the *yetzer tov*, the positive force in him, the creative force in his *neshamah*, says to him, "You have to do the *mitzvah*. You have to work to do the *mitzvah*. Why? Just look at what is written in *Mishlei*, 'For the lamp is a *mitzvah*, and the Torah is light.' A *mitzvah* is compared to a lamp. It's like a candle. When a candle is burning, you can light a million candles from it and the candle loses nothing. It is the same with a *mitzvah*. If you give for a *mitzvah*, if you spend money on a *mitzvah*, you will lose nothing because of it. Your wealth will not be diminished because you spent money for a *mitzvah*. That is why it is written, "For the lamp is a *mitzvah*, and the Torah is light."

39

How is the Torah like light? asks the Midrash. What is the meaning of the Torah? What is the purpose of all these books? What do we want? The Torah, explains the Midrash, is a force of light. It is a force that can illuminate the entire world, the entire cosmos. When a person is authentically involved in the study of the Torah and the fulfillment of its commands, the relationship is truly one of darkness and light. Each individual brings to the table his own particular brand of darkness, and he seeks to dispel it by learning Torah, by seeking out understanding, by seeking out the Divine wisdom of the Torah. On the other hand, a person who does not seek out the Torah is bound to stumble and fall. Take an apple, leave it out on a table for a week and it will begin to rot. In the same way, remove a person from the Torah and he will stumble.

Then the Midrash gives an example. A person is standing

44

בתיב "צדמות אלקים עשה אותי", כי האדם נברא בצלם אלקים, ובעת שאדם חוטא הרי פוגם בצלם זה, וכאשר הוא מחזיר אדם אחר בתשובה הרי מחזיר לו את הצדמות. והוא בעין תחיית המתים ממש. חז"ל אמרו (ספרי כי תשא פסקא מ"ג) "ללמדך שמחטיא האדם קשה לו מן ההורגו שההורגו אין מוילאו מן העולם הזה ומהעולם הבא. והמחטיאו מוילאו מן העולם הזה ומן העולם הבא", א"כ מדה טובה מרובה כמה גדול המעלה של אדם המביא יהדות לחוך אדם

בבישנה פ"ד דסנהדרין איתא "למה נברא האדם יחידי, שכל המקיים נפש אחד מישראל כאילו קיים עולם מלא", יבספה"ק בית ישראל מדייק בלי המשנה כי העיקר הוא הנפש. הכל מבינים כי הלל גוף מסכנה הוא דבר גדול, פיקוח נפש הוא דבר שהכל מוורוים לעשותו, אבל המשנה מדגיש נפש אחת, שבעת שמכניס יראת שמים בנפש האדם הרי הוא כאילו קיים עולם מלא. בספר בית ישראל מצואר כי בכל הפרשה אנו למדיין דבר זה, שצריכים להשתדל להכניס יראת שמים ותורה לאחריים, ונצאר צו"ה הפרשה לפי דבריו.

41

בפרשתינו אנו למדיין ענין פתוי הנפש, והעושה הגדול שנעשה עבור זה

שהסית את האדם לאכול מעץ הדעת, ומדה טובה מרובה, אם יכולין להסית אדם לבוא לדי חטא, הלא גדולי שיש כח לבני ישראל להביא יראת שמים לתוך השני, אם יש יכולת להשפיע על אדם לעשות דבר לא טוב, אז מדה טובה מרובה, מסייעין מן השמים למי שרואה להכניס יהדות ויראת שמים לתוך השני, ומדה טובה מרובה אם הנמש הביא מיתה והעדר חיים, כמה חיים אדם כזה מביא לעולם, בעת שמשפיע על אחרים ומביא לחוסה קלם יהדות.

43

אם הוא אינו חושש לכבוד עצמו יש לו לחוש לכבוד חבירו, דכי בסיפא דקרא צדמות אלקים עשה אותי, לפי שרואה דמות חבירו ואינו רואה דמות עצמו, ומה הכונה צמילים אלו של הדעת וקנים, ופי' הביט ישראל כי הכונה כי אין אדם רואה נגעי עצמו, אבל כאשר הוא עושה עם חבירו, ע"י חבירו גם הוא יתישב הפלא ופלא, האדם עצמו נתקרב להשי"ת יותר ע"י מה שמקרב חבירו ומשפיע על חבירו יראת שמים. ויסוד זה מצואר בדברי הרה"ק ר' הענין מאלכסנדר ז"ע, שאמר על מה דכי אצל נעמי בשדברה לרות (רות א' י"ח) ויתרא כי מתאמת היא, שהכונה על נעמי בעצמה, כי ע"י שהשפיע לרות נעשה היא מתאמת, נעשה היא בעצמה חזק יותר, וכן הוא בכל פעם, ע"י השפעה על הולת, נעשים יותר מחזק. וזה הרמז לאחר פרשת קין שאמר השומר אחי אנכי, אמרה תורה שזה הדרך אינו נכון, רק זה ספר חולדות אדם, שצריך לחוש לכבוד חבירו, ולהשפיע עליו.

42

קין אמר "השומר אחי אנכי", אבל כנראה אין זה טענה נכונה, רק צריך להיות השומר אחי, כל בני ישראל הם אחים זה לזה, וצריך האדם לדע כי יש לו אחריות על אחיו, ואין יכול לפטור עצמו בטענה של השומר אחי אנכי.

אחר פרשת קין כתיב "זה ספר חולדות אדם", ואיתא בתו"כ (קדושים פ"ד) ואהבת לרעך כמוך אר"ע זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר חולדות אדם כלל גדול יותר, ופי' הדעת וקנים צפרשתני, כי מר"ע שמעיין רק כמוך, מה דעלך סני לחברך לא תעביד, אבל בן עזאי אמר שאף